

Hivatása bibliográfus

Hellebrant Árpád (1855–1925)
munkássága*

A magyar bibliográfiák története – hogy csak legjelentősebb művelőit említsem – Czvittinger, Horányi és Sándor István nevével kezdődik, de meghatározó fontosságú a két történész, Kovachich Márton György és fia, Kovachich József Miklós által megfogalmazott és Pesten 1814-ben közzétett „*Planum egy tökéletes Magyar Bibliografia és Szókönyv iránt*” című tervezete is. Művük egyrészt a nemzeti nyelv fejlesztésére irányuló és a XVIII. századtól felívelő törekvésből táplálkozik, ám célkitűzésében, módszertanában már magában hordozza a XIX. század (történet) tudományos szemléletét egyre inkább meghatározó irányzat, a pozitívizmus bizonyos elemeit is. Az egész magyar nemzet összefogásával és közös munkája eredményeként tervezték megalkotni a „Magyar Bibliografiát, azaz olyan lajstromot, melyben a Tipographiának feltalálásától fogva kinyomtatott minden magyar könyvnek Titulusát (cízmjét) egész a 18-ik századig betűrend szerint rakva találhatnák”, illetve „egy legtökéletesebb magyar szótárt (Dictionariumot).”¹

A nemzeti és egyetemes kultúra számbavételét célzó próbálkozások természetesen vezettek a XIX. század végén a Magyar Bibliográfiai Intézet felállításának tervéhez és a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet megszervezéséhez. Ebbe a művelődés- és tudománytörténeti folyamatba illeszkedik Hellebrant Árpád munkássága is.

Hellebrant Árpád 1855. november 18-án született Pesten, Hellebrant Ágoston és Porubán Borbála gyermekeként. A pesti királyi katolikus főgimnáziumban érettségizett, az 1874/75-ös tanévtől pedig klasszika–filológia szakos tanulmányokat folytatott a pesti tudományegyetemen; görög–latin szakos tanári oklevelét 1878. december 7-én szerezte meg. Az Akadémia könyvtárával apja révén került kapcsolatba, akit 1867. július 27-én nevezett ki az elnök könyvtári szolgává,² így fia már ifjú korától kezdődően ismerte az intézményt, szívesen időzött a bibliotékában, és – Fráter Jánosné értékelését elfogadva – „cz minden valószínűség szerint olyan mély benyomást tett rá, hogy egész életét a könyvtárosi hivatásnak szentelte”. 1876-tól gyakornokként, 1878-tól könyvtártszti, 1892-től alkönyvtárnoki, 1902 és 1905 között pedig Heller Ágost szabadságolása idején, illetve halála (1902. szeptember 4.) után helyettes főkönyvtárnoki beosztásban teljesített szol-

* Az MKE 2005. évi vándorgyűlésén elhangzott előadás szerkesztett változata. Ebben az esztendőben ünnepelhettük Hellebrant Árpád születésének 150. és halálának 80. évfordulóját – erre még Ottovay László, a Bibliográfiai Szekció tavasszal elhunyt elnöke hívta fel a szekció vezetőségének figyelmét, így az előadás nemcsak hivatásunk e korai tudós művelőjének, hanem Ottovay Lászlónak is emléket kívánt állítani.

gálatot. A tékában eltöltött időszak során a kitűnő, ám inkább tudósok, mint könyvtárosok (Heller Ágost, Fröhlich Róbert és Szily Kálmán) után és mellett Hellebrant Árpád képviselte a hivatásos és elhivatott könyvtárosságot, a modern szakmaiságot – ahogyan jó barátja, Badics Ferenc egyik levelében fogalmaz – „az akadémia üregeiben szerénykedő buzgó könyvmoly”-ként.³

Érdemei és negyven esztendei lankadatlan és szakszerű munkájának elismeréseként az Akadémia elnöke Jankovich Béla kultuszminiszterhez írott 1915. október 15-én kelt levelében kérvényezte számára a királyi tanácsosi cím adományozását, amelyet Hellebrant végül 1917-ben nyert el.

Az 1923 évi I. törvénycikk rendelkezett a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatásáról, ennek 2. paragrafusa alapján az Akadémia „ténylegesen szolgáló állandó alkalmazottai a főtitkár, az osztálytitkárok és a főkönyvtárnok kivételével az Országos Magyar Gyűjteményegyetem személyzetébe felvétetnek”.⁴ Így 1923. január 9-én Hellebrant Árpád is letette a hivatali esküt és állami alkalmazásba került.⁵ Az ekkor már 68 esztendős bibliotékárius szívbetegségére hivatkozva 1923 novemberében kérte nyugdíjazását, végül – akadémiai alkalmazása a nyugdíj szempontjából nem volt beszámítható, és állami alkalmazása sem érte el a kellő időtartamot – 1925. február 22-ével⁶ vonult kegydíjjal nyugállományba, majd nem sokkal később, 1925. december 4-én 70 esztendős korában meghalt. Ravatalánál az Akadémiai Könyvtár, a Szent István Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat nevében Bártfai Szabó László mondott búcsúztatót.⁷

Hellebrant Árpád munkásságát az irodalomtörténészek is számon tartják, több, az Akadémiai Könyvtár állományában található irodalmi levelezést és a régi magyar irodalom értékes kútfőit tette közzé jelentős szakfolyóiratainkban – a Magyar Történelmi Társban, az Akadémiai Értesítőben, az Egyetemes Philológiai Közlönyben és a Magyar Könyvszemlében – vagy önálló kiadványként, mindazonáltal a könyvtárosság leginkább különféle könyvészeinek, bibliográfiai tevékenységének köszönhetően jegyzi a nevét.

Első és az Akadémiai Könyvtárban mind a mai napig sokszor forgatott műve. *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában levő ősnymtatványoknak jegyzéke* 1886-ban jelent meg.⁸ Az anyaggyűjtés, illetve a bibliotéka állományának feldolgozása 1878-ban kezdődött, a Magyar Könyvszemle már 1879-ben részleteket ígért a kötetből, az első közlemények azonban csak 1880-ban láttak napvilágot a periodikum hasábjain.⁹ Hellebrant saját működését a Könyvszemlebeli adatközlés bevezetőjében a könyvtártudomány korabeli – jellegében inkább Denis Bücherkunde-jához, mint Schrettinger Bibliothekswissenschaftjához kötődő – és az egyedüli magyar szakfolyóiratban képviselt irányzathoz sorolja, kimondván: „Másképp esztendeje, hogy a M. T. Akadémia könyvtárának ősnymtatványait oly célból tanulmányozom, hogy ezeknek bibliographiai leírását elkészítsem. Ösztönzött erre azon irány, melyet Fraknói Vilmos történészünk a Magyar Könyvszemle megindítása által a hazai bibliographia terén inaugurált, s mely a könyvszemle ismeretek terjesztésében irodalmunknak már ekkorig is jelentékeny szolgálatokat tett.”¹⁰ A későbbiekben szintén számos alkalommal találkozhatunk nevével az *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához* című „cikksorozat”-ban.

1883-ra a gyűjteményben található 466 művet tartalmazó 493 nyomtatvány teljes és részletes feldolgozása elkészült; összeállítója a katalógust publikálásra kész állapotban nyújtotta be az Irodalomtörténeti Bizottságnak. A grémium a mű

lektorainak Ábel Jenőt és Csontos Jánost jelölte ki, a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának munkatársait, akik 1883. december 7-én kelt jelentésükben néhány apróbb változtatást javasoltak ugyan, de közzétételre méltónak ítélték a munkát.¹¹ Hangsúlyozták, hogy Magyarországon addig még nem készült valamely nyilvános könyvtár állományában található összes ősnymtatványáról rendszeres jegyzék, *raisonné catalogus*.

A tomos bevezetője kitér a bibliotéka történetére, az eredeti állományt gyarapító jelentősebb adományozókra, külön kiemeli a legértékesebb köteteket, utal a magyar nyelvről szóló 1840-es törvény VI. cikkelyének 11. paragrafusára, amely a már korábbi rendeleteket megerősítve köteles példány joggal ruházta fel az intézményt. A gyűjtemény 1501 előtti kiadványainak megjelenési hely és szak szerinti statisztikai kimutatása szintén a könyvtörténeti kutatás számára nyújt segítséget. A nemzetközi tudós közösség érdekeinek szem előtt tartásával magyarázható, hogy mind a bevezető, mind a tételeket kiegészítő annotációk, ismertetések is latin nyelvűek; mindazonáltal a két bíráló Hellebrant helyenként „pongyola és gyarló” latinságára is felhívja a figyelmet, valamint javasolja, hogy a részletesebb, a könyvtár történetét alaposabban bemutató és a katalógus készítése során alkalmazott módszereket vázoló előszó magyar nyelven úgyszintén közöltesék.

Hellebrant a Hain és Panzer híres ősnymtatvány-katalógusaiban alkalmazott pontos és betűhív adatközlési metódust követő tételeket két nagy csoportba rendezte: az impressumadatokkal napvilágot látott kötetek leírásai a megjelenés éve, illetve helye szerint, a megjelenési adatok közlése nélküliek pedig szerzőjük vagy címük alfabetikus rendjében követik egymást. A több szempontú visszakeresést a kiterjedt mutatórendszer biztosítja. Már maga a kéziratos változat öt mutatót tartalmazott:

- *index auctorum et rerum* (szerzői, annak hiányában cím szerinti betűrendes mutató)
- *index typographiarum* (megjelenés helye)
- *index typographorum* (nyomdász neve szerinti mutató)
- *index systematicus* (szakrendi mutató)
- *index operum usitatorum* (felhasznált irodalom jegyzéke),

de a lektorok tanácsát megfogadva a publikált változat évréndi (a megjelenés éve szerinti) statisztikai kimutatással, valamint a korábbi possessorok neve szerinti indexekkel is gazdagodott.

Csontos János és Ábel Jenő indítványozta ezen felül a bejegyzések korának megállapítását és a magyar vonatkozású dedikációk közlésének mellőzését, mivel ezek közzétételét az Akadémia külön kiadványban tervezte. Felvetették még, hogy legalább a legfontosabb, legértékesebb címéliumok címdoldalának vagy egy-egy jellegzetes oldalának hasonmását úgyszintén csatolni kellene a tomushoz. A katalógusnak ténylegesen csak előnyére szolgálhatott volna, ha elképzelésük valóra válik. Azonban a bírálók a fakszimilék közzétételével a rövidítéseket és a betűtípust is tükröző betűhűséget és a kiadvány nyomdai kivitelezésének bonyolultságát akarták kiváltani. Kár, hogy Hellebrant engedett akkurátus metódusából, mivel az ősnymtatványjegyzék végül – feltehetően az anyagi források szűkös volta miatt – sem címlapmásolatokat nem tartalmazott, de filológiai eszközrendszerét tekintve is némiképp torzó maradt. Csapodi Csaba figyelmeztetését idézve: „Hain óta az ő-

nyomtatványok meghatározásának, összehasonlításának egyik legfontosabb eszköze az egymástól eltérő rövidítések gondos figyelembevétele”.¹²

Csapodi Csaba ímént idézett dolgozata a katalógus gyakorlati használatával kapcsolatos hiányosságokra is rávilágít, nevezetesen arra, hogy a kolligátumok többedik egységei önállóan nem kereshetők vissza, valamint, hogy csupán azokat az ősnymtatványokat tartalmazza, amelyek nem voltak a szakok szerint az állomány törzsrészébe beosztva.¹³ Ez a hiányosság azzal magyarázható, hogy a katalógus tulajdonképpen lezárásának időpontjáig a téka állományának teljes körű rendezése még nem fejeződött be,¹⁴ 1911 és 1914 között pedig a könyveket új raktári jelzettel látták el, azonban a kettős jelzeteles helyenként zavarokhoz vezetett.

Mindazonáltal – Sajó Géza és Soltész Erzsébet CIH-béli értékelését elfogadva¹⁵ – ezt a kézikönyvet tekinthetjük az első modern, korszerű módszereket alkalmazó és pontos adatközlésű Magyarországon publikált ősnymtatványkatalógusnak. A szakma képviselői hamar felfigyeltek a „derék fiatal bibliographus”-ra, aki már 1883-ban hozzákezdett következő könyvészete (a magyarországi diákok külföldi disszertációinak bibliográfiája) előmunkálataihoz, és akiben Szabó Károly méltó követőjét, valamint a Régi Magyar Könyvtárnak ezen aspektusból kiegészítőjét látták. Így nem véletlen az sem, hogy az RMK összeállítójának halála (1890) után az Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága őt kérte fel a félbemaradt harmadik kötet cédulaanyagának revíziójára és sajtó alá rendezésére. Szilády Áron az 1890. október 28-án tartott bizottsági ülésen jelentette be, hogy Szabó Károly örökösei beküldték az Akadémiának a III. kötet – a külföldön 1480 és 1711 között megjelent nem magyar nyelvű, magyar vonatkozású nyomtatványok könyvészetének – kéziratát. Ugyanekkor kérték fel Hellebrantot, hogy november 20-áig adjon szakvéleményt arra vonatkozóan, hogyan lehetne a hagyatékban található anyagot kiegészíteni és közzétenni. Szilády ugyanis még egy 1889-ből származó levélből¹⁶ értesült arról, hogy az Akadémiai Könyvtár munkatársa épp hasonló gyűjtőkörű (a külföldön 1711-ig megjelent magyarországi vonatkozású nyomtatványokat, szerzői és tartalmi hungarikumokat, illetve a hazai nyomdától külföldön megjelent, vagy magyaroknak dedikált kiadványokat regisztráló) bibliográfia összeállítását tervezi, és örömmel venné, ha az intézmény támogatná őt e munka elvégzésében.

Az átadott, részben még nyers anyaggyűjtést – összesen mintegy 3000 cédulát – Hellebrant nem tartotta megfelelően pontosnak és teljesnek, így az Irodalomtörténeti Bizottság támogatásával 1891, 1892 és 1893 nyarán, három alkalommal külföldi tanulmányutat tett: Európa mintegy 35 régi, nagy hagyománnyal és értékes állománnyal rendelkező bibliotékájában kutatott addig még ismeretlen magyar irodalom után.

Szabó Károly anyaggyűjtését kb. kétezer új tétellel gazdagította, ennek közel felére határon túli gyűjteményekben bukkant rá:

	1891	1892	1893	összesen
1500-ig	6	9	2	17
1501–1600	54	50	30	134
1601–1700	311	132	187	630
1711-ig	71	37	69	177
összesen	442	228	288	958

A leírások formai szabályaiban, az adatközlés mélységében, valamint a könyvészet elrendezésében mindenben követte a nagy előd elképzeléseit és módszereit „részint az előző kötetekhez illő egyöntetűség szempontjából, részint Szabó Károly iránti kegyeletből”,¹⁷ így nem folytatta a saját korábbi katalógusából ismert szélesebb körű és részletesebb információszolgáltatását. A kötet recenzense szerint Hellebrant „Szabó Károly nagy vállalatának méltó örököse igen nagy szolgálatot tett az irodalom művelőinek, amennyiben nemcsak számtalan tudós munkáját könnyítette meg véghetetlenül, hanem rendkívül sok, ezután megoldandó és kifürkészendő kérdésnek és tételnek magvát helyezte el könyvében, amelyért a tudományos világ legnagyobb elismerésére tarthat számot.”¹⁸

Az RMK III. kötete logikai folytatásának is tekinthető már korábban említett tervét, a szerzői és tartalmi hungarikumok, valamint a magyar officinák küllhoni megjelenésű vagy magyar személynek dedikált művek jegyzékét azonban sajnálatosan családi problémái, viszállyai miatt nem tudta megvalósítani, ígéretes, felélelő tudományos életpályájában törés következett be.

Hellebrant Árpád 1886-ban vette feleségül Gyulai Arankát, az „irodalmi Deákpart vezéré”-nek, Gyulai Pál akadémikus lányát. Aranka 1859. június 15-én született; a báli tudósításokban többször is előforduló fiatal leány azonban 1879-től betegeskedett, „agybántalmakban szenvedett”, ahogyan Gyulai levelezéséből kiderült, és életrajzírója, Papp Ferenc megörökítette.¹⁹ A betegség, a korán elvesztett édesanya hiánya, hűgának halála megviselték a hajdon idegeit, mindazonáltal Aranka lassacskán derülgető kedélyvilága láttán már nem volt meglepő a Fővárosi Lapok 1886. január 26-án közzétett eljegyzési értesítése. De az 1886. június 5-én megkötött házasság nem váltotta be sem a fiatalok, sem Gyulai Pál reményeit: a túlzó apai gondoskodást a férj szeretete sem pótolhatta, így a hitvestársak 1895-re teljesen elhidegültek egymástól, és a házasság 1896-ban felbontatott. A válás előtt és során Aranka ismét búskomorságba esett, és a „zord atya” mindenért vejét tette felelőssé. Ellehetetlenítette további szakmai előmenetelét: könyvírásról, egyetemi katedráról, akadémiai tagságról Hellebrantnak le kellett mondania, abbahagyta a kutatást, visszavonult a tudományos egyesületekből, magába zárkózott, egyedül a könyvtár maradt meg neki.²⁰ A kolléga, Trócsányi Zoltán visszaemlékezése szerint társasága „a Józsefvárosi dalárda tagjain kívül néhány könyvmolyból állott, akik nem olvasták, csak gyűjtötték a könyveket”.²¹ Más forrás szerint a Budapesti Férfidalegyletnek volt tagja és egy időben elnöke is.

Természetesen szakmai, tudományos életében később ismét aktívabb időszak következett, de az 1900 körüli esztendőik megtorpanása mindvégig éreztette hatását. Hellebrant folytatta a bibliotéka állományában található még publikálatlan irodalmi források közreadását, 1909-ben pedig napvilágot látott a *Diplomatariummok és monumenták a M. Tud. Akadémia könyvtárában*²² című összeállítás. Munkahelyi kötődéséből következően magától értetődően továbbra is részt vett az Akadémia Irodalomtörténeti és Történelmi Bizottságának könyvészeti tevékenységében, de fontos momentum volt életében a Szent István Akadémia létrejötte is, a Nyelv és Szépirodalmi Osztálynak megalakulása óta tagja volt. A szervezet megalakítását Giesswein Sándor, a Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának elnöke javasolta 1915-ben. A Tudományos és Irodalmi Osztály 1915. március 18-án tartott zárt ülésén tárgyalták meg az új grémium működésének alapjait: feladata a „katholikus szellemű tudósoknak és íróknak a Szent István

Akadémia osztályaiba ([hit-, bölcsélet- és neveléstudomány; történelem és segédtudományai, jogtudomány; irodalom, nyelvészet; mennyiségtan, természet- és műszaki tudományok]) való tömörítése által a tudományt és irodalmat katolikus szellemben művelni. Ebből a célból felolvasásokat tart és kiadványokat közrebo- csát”.²³

Hellebrant Árpád a retrospektív könyvészetek összeállítása mellett kurrens szakbibliográfiák, repertóriumok közzétételével úgyszintén segítette a tudományos kutatást; felismerte, hogy a különféle szakfolyóiratokban vagy gyűjteményes kötetekben található közlemények részletes analitikus feltárás nélkül holt anyaggá válnak a kortárs kutatók és az utókor számára is. Az újonnan megjelent szakirodalomról tudósító, rendszeres periodicitással megjelenő nyomtatott bibliográfiák készítését a (szak)könyvtári munka természetes velejárójának és így a munkafolyamatok egészébe integrálható elemnek tekintette. Az Akadémia Könyvtári Bizottsága 1875. február 14-ei határozata alapján az alkönyvtárnok feladatai a könyvtár rendezése, lajstromozása: állományba vétel, naplózás, katalógizálás, szakbeosztás, raktározás, a katalógus gondozása, a köteles és cserepéldány-forgalom bonyolítása; főkönyvtárnok-helyettesként (1902 és 1905 között) a beszerzés és az állománygyarapítás, a szakirodalom figyelése, a könyvtár munkájának vezetése éppúgy reá hárult. Trócsányi Zoltán, aki 1908 és 1913 között (egyéves katonai szolgálatától eltekintve) az Akadémiai Könyvtár munkatársa és Hellebrant Árpád közeli kollégája, volt, *Bibliográfiák összeállítása és a könyvtárak*²⁴ című cikkében emlékezik vissza „mestere” munkamódszerére: a köteles példányok érkeztetése és feldolgozása során külön tételeket készített a valamely bibliográfia gyűjtőkörébe tartozó publikációkról; a dokumentumok pontos ellenőrzése és kollacionálása során tehát a magyar szakirodalom regisztrálása külön anyaggyűjtés és többletmunka nélkül naprakész és teljes lehetett. Ennek előfeltétele azonban a köteles példányok beérkezése, illetve például a napilapok legalább meghatározott, átmeneti ideig tartó archiválása. Ennek kieszközlésére kérte az Irodalomtörténeti Bizottság közbenjárását egy 1898-ban kelt levélben: „szíveskedjék hathatósan közbenjárni, hogy az Akadémiának járó napilapok legalább negyedévenként pontosan összegyűjtessenek, hogy ezáltal munkám meg legyen könnyítve”.²⁵

Ezen metódus alkalmazásával készítette hosszú éveken át a legfontosabb magyar szakfolyóiratok kurrens könyvészeit, amelyeket az érdeklődők gyakran és haszonnal forgattak, és amelyek a kollégák számára a minőség etalonjává, valamint további szolgáltatások, bel- és külföldi kiadványok kiindulási alapjává váltak. Szakrendes jegyzékei számoltak be 1879 és 1919 között az irodalomtudományi publikációkról az Egyetemes Philológiai Közönyben, az 1905-től 1922-ig megjelent nevelésügyi irodalomról a Magyar Pedagógiában láttak napvilágot, az 1912 és 1917 közötti esztendőik kurrens történeti bibliográfiái pedig a Századok mellékleteként kerültek a kutatók kezébe. Mechanikus (alfabetikus) elrendezésben tekintette át a novumokat 1893-tól 1924-ig az Irodalomtörténeti Közleményekben, az Ethnográfia 1898-tól 1924-ig hozta a betűrendes *Néprajzi könyvészetét*; *A magyar nyelvtudományi irodalom* címmel pedig az 1907 és 1916 közötti terméséről a Magyar Nyelv 1908–1917-es évfolyamaiban tudósított.

Hellebrant Árpádnak kiváló emlékezőtehetsége volt, a köteles példányként beérkező szakirodalom, illetve a hazai és külföldi antikvár katalógusok áttanulmá-

nyozása során legendás irodalomismeretre tett szert; kollégái úgy tartották számon, hogy „Tudományos könyvtáraink tisztviselői között [a XX.] század első évtizedeiben ő volt a legelső könyvszakértő, aki értett úgy a könyvpiachoz, mint bármely antikvárius.”, aki „pillanatok alatt egész repertóriumot diktált le egy-egy kérdés iránt érdeklődő tudósnak, kutatónak.”²⁶

Lukinich Imre rövidke nekrológiájában szemére veti a szakmának, hogy a „bibliografiai munkásság iránt nálunk sohasem volt különösebb érzék, s azt, hogy egyesek munkaerejüket ennek a tudományszaknak szentelték, inkább egyéni kedvtelésnek, mint tudományos szükségletnek voltunk hajlandók tekinteni.”²⁷, pedig a tudományos irodalom fellendülése szükségszerűen magával hozza a bibliográfiák szükségességét. Hellebrant Árpád „a magyar bibliografiai tudomány egyik legelső és legbuzgóbb munkása”²⁸, aki „Külső látszatra zord lélek volt, aki azonban meleg szívvel volt megáldva s bár pályája során külső elismerésben kevésbé részesült, az mindvégig egyenes volt.”²⁹

Mi, a XXI. század könyvtárosai és bibliográfusai is sokat tanulhatunk tőle, például vehetünk elkötelezett, kitartó és a szakma, a magyar tudományosság és a haza üdvét szolgáló munkájáról.

JEGYZETEK

- 1 Idézi Abafi Lajos: A magyar könyvészet történetéhez. = Magyar Könyvszemle, 1876. 117–121. p. Később részletei megjelentek még: Kovács Máté: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 1. Bp., Gondolat, 1963. 494–502. p.
- 2 Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosai : 1831–1949. Bp., MTA Könyvtára, 1987. 100. p.
- 3 Badics Ferenc levele Hellebrant Árpádhoz. Székesfehérvár, 1878. július 23. Akadémiai Könyvtár Kézirattára, Ms 4744/134.
- 4 1923 évi I. törvénycikk a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatásáról. In: Az Országos Magyar Gyűjteménygyetem kiadványai. 1923–24. évi II. füzet. Bp., Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata, 1923. 23. p.
- 5 Az MTA levele Korányi Frigyes pénzügyminiszternek. Budapest, 1924. május 7. 1. p. Akadémiai Könyvtár Kézirattára, RAL, 1056/1924.
- 6 Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárosai : 1831–1949. Bp., MTA Könyvtára, 1987. 102. p.
- 7 Jelentés a M. Tud. Akadémia Könyvtárának 1925. és 1926. évi állapotáról. In: Akadémiai Értesítő, 1927. 22. p.; Halálólasok. In: A Szent István Akadémia Értesítője, 1926. 170. p.
- 8 Bp., MTA Irodalomtörténeti Bizottsága, 1886.
- 9 Hellebrant Árpád: Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok (incunabula) a M. T. Akadémia könyvtárában. = Magyar Könyvszemle, 1880. 27–36.; 164–169.; 255–262.; 305–328. p.

- 10 Hellebrant Árpád: Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok (incunabula) a M. T. Akadémia könyvtárában. = Magyar Könyvszemle, 1880. 27. p.
- 11 A M. T. Akadémia könyvtárának ősnymtatványai. In: Magyar Könyvszemle, 1888. 269. p. A cikk (269–278. p.) közli a lektori jelentést, annak kéziratos változata megtalálható az OSZK Kézirattárában: Ábel Jenő és Csontos János bírálata An. lit. 992.
- 12 Csapodi Csaba: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatvány-gyűjteménye. Bp., MTA Könyvtára, 1967. 10. p.
- 13 Uo.
- 14 Hellebrant Árpád: A M. T. Akadémia könyvtárának állapota, gyarapodása és használata 1883-ban. = Magyar Könyvszemle, 1883. 357. p.
- 15 Sajó Géza–Soltész Erzsébet: Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. 1. Bp., Akadémiai K., 1970. II. p.
- 16 Hellebrant Árpád levele Szilády Áronnak. Budapest, 1889. február 26. Akadémiai Könyvtár Kézirattára, Ms 4434/180.
- 17 Szabó Károly–Hellebrant Árpád: Régi Magyar Könyvtár. 3. kötet. 1. rész. Bp., M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1896. VII. p.
- 18 F. I. : Régi Magyar Könyvtár. III. kötet. = Magyar Könyvszemle, 1896. 387. p.
- 19 Papp Ferenc: Gyulai Pál. 2. köt. Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1941. 289–294., 331–336. 567–568. p.
- 20 Vértesy Miklós: Hellebrant Árpád (1855–1925). = A Könyvtáros, 1958. 653–654. p.
- 21 Trócsányi Zoltán: A katalógus-olvasás. = Magyar Könyvszemle, 1944. 63. p.
- 22 Bp., Hornyánszky, 1909.
- 23 A Szent István Akadémia szervezésének előzményei. In: A Szent István Akadémia Értesítője, 1916. 65. p.
- 24 Trócsányi Zoltán: Bibliográfiák összeállítása és a könyvtárak. = Magyar Könyvszemle, 1940. 213–214. p.
- 25 Hellebrant Árpád levele Szilády Áronnak. Budapest, 1898. június 18. Akadémiai Könyvtár Kézirattára, Ms 4434/202.
- 26 Trócsányi Zoltán: A katalógus-olvasás. = Magyar Könyvszemle, 1944. 62–63. p.
- 27 Lukinich Imre: Hellebrandt [sic!] Árpád (1855–1925). = Magyar Bibliofil Szemle, 1925. 260. p.
- 28 Hellebrant Árpád. = Magyar Könyvszemle, 1925. 201. p.
- 29 Halálólasok. = A Szent István Akadémia Értesítője, 1926. 170. p.

Pogányné Rózsa Gabriella